

A bandériális rendszer kialakulása. Idegen zsoldosok magyar szolgálatban

Irta: Ajtay Endre.

A férfiági Árpádházi királyok kihaltával Árpádházi Máriának és II. Károly nápolyi királynak unokája, Anjou Károly Róbert foglalta el a trónt. Ez a fiatal, rendkívüli tehetségű uralkodó, ki a francia Capet-családdal is vérségi kapcsolatban állott, kivezette hazánkat a trónöröklés és más belső okok miatt dúló testvérharc útvesztőjéből; a trónért vívott hosszú harc folyamán megfékezte itthon a kiskirályokat, később pedig olyan hatalmassá tette az országot, hogy ez mind hatalom, mind tekintély dolgában Európa legelső államával versengetett.

Károly Róbert, mint minden más téren, a hadsereg szervezete terén is gyökeres újítást hajtott végre. Az új hadsereg alapját és feltétlenül megbízható magvát az Árpádkori világban megszülető, de ekkor még aránylag kevés szerephez jutó földesúri és vármegyei nemesi zászlóaljok, az ún. „bandérium”-ok alkották. Ebből a szóból származik a „bandériális rendszer” elnevezés. Az Anjou-kori bandériumok alapjául a nyugaton jól bevált olasz és francia *lovagi* szervezet szolgált. Károly Róbert a lázadóktól elvett és hű embereinek adományozott birtokok után mind több és több zászlóaljat tudott kiállítani. A legnagyobb birtokok urai egyedül egész zászlóaljjal vonultak hadba. A vármegyei köznemesi zászlóaljakat az ispán, a székelyeket a székely ispán, a kunokat a nádor vezette. A bandériumok országos vezérei, illetőleg a főbb méltóságok ekkor kapták a zászlósúri címet. Birtokuknak megfelelő létszámú bandériumot vezettek hadba a főpapok is; külön bandériuma volt a királynak és a királynénak is.

Ez a hadseregszervezet erősen emlékeztet a nyugati államok hűbéres rendszerére, mert hiszen a bandériumok nem voltak egyebek, mint hűbéres *magánhadseregek*. A XIV. században már mégis volt — legalább is formai — különbség Nyugat és hazánk hadseregének között, mert míg nyugaton a birtokadományozás kifejezetten hűbéri kötelezettség kirovásával történt, nálunk ez időben a hűbériségnek ez az alapja kezd eltűnni; a katonák a főurak jobbágyaiból, familiárisaiból kerülnek ki

és ezeket már nem az adománylevél, hanem, mint különbség nélkül minden birtokost, az általános törvény kötelezi a hadbavonulásra. Némi közjogi jellegük volt a vármegyei- és a tartományi bandériumoknak, de ezek sem tisztán a személyes hadbavonulásra kötelezett nemesekből alakultak, hanem csatlakoztak hozzájuk a bandériumnál kisebb csapatot kiállító birtokosok magáncsapatái, valamint a vármegyei és tartományi bandériumot vezető méltóságok — vajda, ispán, bán — magánhadseregei. A király természetesen a bandériumok urainak parancsolója (főhűbérura) volt.

A várkatonaság, ez a tatárjárás óta kialakult várrendszer hivatásos katonáiból álló szervezet az Anjouk korában érthető okból, t. i. azért, mert az országot nem fenyegette külső veszedelem, visszafejlődött. A királyok, hogy várjobbágyaikkal a jogkapcsolatot megtarthassák, tömegesen nemesítették őket. A városok maguk gondoskodtak védelmükről; a királyi várak élén várnagyok álltak. Háború esetén a várakban éppen csak a legszükségesebb várórség maradt, a többi a király seregéhez csatlakozott.

Mint már említettük, Károly Róbert a birtokokat felhasználta a kényurak elleni harcában; háláját segítségükért és hűségükért birtokok és családi címerek adományozásával róttá le. Ezzel a módszerrel nemesak híveinek számát gyarapította, hanem napról-napra rendszeresen és tervszerűen növelte az ország fegyveres erejét is.

A fiatal király a vele egykorú és fiatalabb vitézek közül ötvennel a Szent Lajos alapította francia Plantagenet-rend mintájára, fejedelmi lovagrendet alapított, időrendben a másodikat Európában. „Szent György lovagjainak testvéri társasága” a király, a haza és egymás védelmére, a legjobb udvari vitézek bajtársi érzésének s általában a lovagi szellemnek ápolására, a belső viszályok és pártoskodások megakadályozására rendelt vallásos szellemű udvari lovagtársaság volt, melynek tagjai közé csak egyhangú szavazással lehetett bejutni. A testvérek — így nevezték magukat — igen nagy kiváltságokat élveztek és az állam

ügyeinek vezetésébe is beleszóltak. Az ő ügyeikbe viszont kizárólag csak a rend bírái — egy világi és egy egyházi — ítélezhettek.

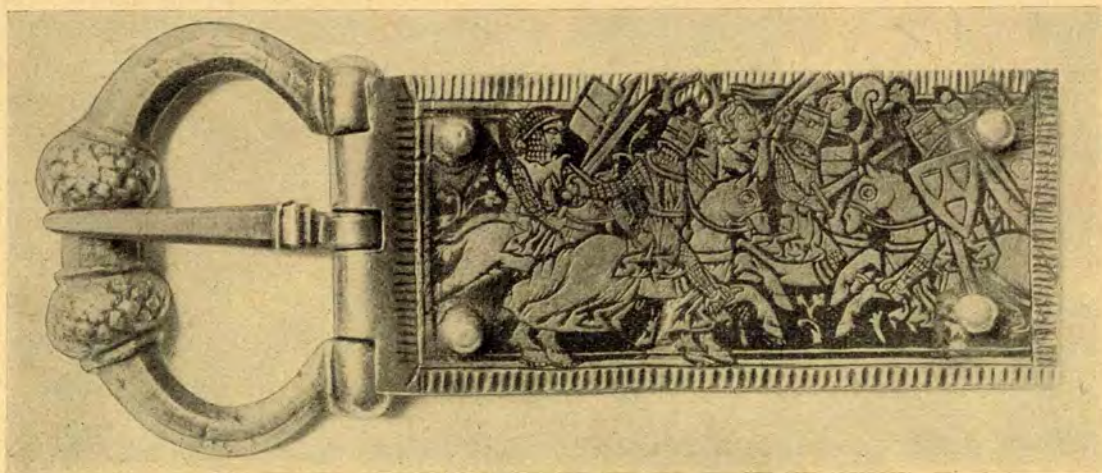
Károly a lovagi és a bajtársi szellem ápolására egyébként is igen nagy gondot fordított. Tisztában volt azzal, hogy ez a szellem a széthúzás, a pártoskodás legjobb ellenszere. Visegrádi udvarában lovagi becsületbiróságot — curia militaris — szervezett a társadalmi természetű vétségek és a becsületügyek elbírálására. A bizonyítás tagadás esetében lovagmódra, bajvívással történt. A vesztes fél keményen bünhődött: kizárták az udvarból, illetőleg a lovagi társadalomból és ez a becsületvesztéssel egyet jelentett. Ifjú, harevágó lovak edzésére, szórakoztatására meghonosította a lovagi tornát.

Károly hadseregének *hardöntő* részét, szinte azt mondhatnók, kizárólag a nehéz fegyverzetű lovaság: a lovakok alkották.

lovasai voltak. Még inkább szembetűnik, hogy 1328-ban Laczki István, a későbbi erdélyi vajda, 30.000 főnyi sereggel kényszerítette Osztrák Frigyeset szavának betartására, Pozsony visszaadására. Kétség sem fér ahhoz, hogy ebből a létszámból legalább kilenctizedrész kun volt. Ezeknek haremódja viszont a lovagétól alaposan elütött. Egészen bizonyos ugyanis, hogy Köcski Sándor lovasai — minden valószínűség szerint kúnjai — 1322-ben az ampfingeri (mühlendorfi) csatában véghezvitt tétlenkedés után, régi magyar módra: hátrálva, meg-megállva és eközben az ellenséget nyílzáporral elárasztva, szakadatlan oldalbaesapás és nyugtalanítás között hagyták el a csatateret.

Mindez azonban mitsem változtat azon, hogy a csatadöntő főfegyvernem a kor szellemének megfelelően nálunk is, miként nyugaton, a nehéz fegyverzetű lovak volt.

De ha ezt határozottan nem is állíthatjuk,



Lovagi harcjel a XIII. századból (Kigyósi csat).

A lovagkor felfogása szerint csak az volt harcos, aki lóháton és teljes fegyverzetben küzdött és kétségtelen, hogy ebben a korban ez a felfogás hazánkban éppoly mérvadó volt, mint a nyugati államokban. A magyar és a nyugtai lovas seregek fegyverzete és haremódja közt azonban mégis volt eltérés. Erre az állításunkra a morvamezei csata leírása tökéletes bizonyítékul szolgál s ebben a tekintetben a helyzet a nyugati szellemet magukkal hozó Anjouk alatt is csak lényegtelenül változott. A hadsereg esetenkénti igen magas létszámából u. i. teljes bizonyossággal következtethetünk arra, hogy Károly seregében is sokszor szintén túlnyomó többségben voltak kisebb költséggel kiállítható, *könnyebb fegyverzetű lovasok*. Osztrák Frigyes pl. 1322-ben legfeljebb 2200 *lovassal* (állítólag csak 1500) indult hareba császári riválisa, bajor Lajos ellen, viszont a magyar király Köcski vezérlete alatt 6200 *lovast* küldött segítségére.

Ezt kizárólag csak a magyarázza, hogy Osztrák Frigyesnek drága sisakos lovagjai, Köcski-nek pedig legalább is túlnyomóan olcsóbb, könnyű

egyek jelek arra a feltevésre esábitanak, hogy a magyar lovak fegyverzete nem mindig egyezett tökéletesen a nyugati államok lovagjaiéval. A magyar nemes néha nem öltött teljes vértzetet, kétségtelenül azért, mert ez mozgásában gátolta. De erről később szólnunk. Egyébként a lovak támadó fegyvere volt a lándzsa, az egyenes- és a görbe kard, a buzogány, védő fegyvere pedig a sisak és a könnyű pajzs.

A sereget a bandériális (zászlós) urak élelmezték. A természetbeni ellátás itthon nem ütközött akadályba, az ellenség földjén zsákmányolás folyt, semleges országban pedig a király lehetőleg szerződésileg biztosította serege élelmezését. De ha ez nem sikerült, akkor az ételmezt készpénzzel megváltották s a vitézek úgy szerezték be ételmüket, ahogyan tudták. Ez az utóbbi módszer sem volt azonban a végső eszköz: mint később szó lesz róla, az egykorú olasz krónikás valami konzervféléről is tud; ezt a magyarok Nagy Lajos alatt magukkal vitték.

Károly kitünő diplomata, nagy államszervező

és nagy hadvezér volt. Alig volt hadi vállalata, amely teljes sikerrel ne járt volna. Ahol a fegyvert nem tartotta elég erősnek, ott a legnagyobb diplomatának is becsületére való hajlékonysággal fordította kedvezőre a szeleket.

1342-ben fejezte be áldásos életét. Utódja fia, Anjou Lajos lett, ki 1342 július 21-én, 17 éves korában foglalta el atyja örökét. Lajos nagy elődjének nemcsak méltó utóda volt, hanem férfikora delén még atyjánál is nagyobbak bizonyult. Igaz, hogy műve atyjáénak csak folytatása, betetőzése volt.

Lajos ifjú, benyomások iránt fogékony lelke előtt atyja udvarában olyan eszményien lovagias élet tárult fel, hogy alapot abból egész életére bőségesen meríthetett. És Nagy Lajos egész ténykedésén meg is látszik, hogy az öröklött jó tulajdonságok lelkében nem satnyultak el, ellenkezőleg, tovább fejlődtek. Páratlanul lovagias gondolkodású, rettenthetetlen vitéz lett belőle, aki a harcban mindenkor legelől járt. Bizonyosság erre, hogy kétszer is megsebesült és mikor egy ostrom alkalmával az ellenség várának kapitánya a vár faláról felszólította, vigyázzon magára, Lajos visszakiáltott: „Illik, hogy a király legelől legyen és alattvalóinak jó példát mutasson.” Vitézségét csak jószívűsége multa felül. Erre megint az szolgálhat bizonyoságképpen, hogy hűségére visszatérő árulóknak ismételtlen megbocsátott.

Lajos megbecsülte és tovább fejlesztette atyja lovagi és hadi szervezetét, *korának és háborúinak mégis jellemzője a temérdek idegen zsoldos*. Ennek magyarázatát a kor szellemében és abban kell keresnünk, hogy Lajos egyetlen alkalmat (az 1344. évi tatárbetörést) kivéve, minden hadjáratát idegen földön vívta meg, hogy a magyar népfölkelet határon túli hadakozásra nem lehetett kötelezni, s hosszú hadjáratokban a bandériumokat is csak költségeik megtérítése mellett. *Seregének magva és legfegyelmesebb, ha nem is legnagyobb része azonban mindenkor magyar volt*. Ezt egykorú, idegen forrásokból ma már bizonyosan tudjuk.

Lajos 40 évi uralkodásának ideje szakadatlan hadakozással telt el. Se szeri, se száma hadjáratának s nekünk le kell mondanunk arról, hogy ezek mindegyikét ismertessük. Csupán annyit kívánunk megállapítani, hogy a nagy király fegyvereit majdnem minden alkalommal szerencse kísérte. Tulajdonképpen vereséget egyetlen egyszer sem szenvedett, noha több mint félszáz hadjáratban vett részt; csupán egy-két sikertelen vállalkozásáról (Zára ostroma 1344—45, Velence elleni hadjárat 1372—73) számolhatunk be. De itt, ezekben a hadjáratokban nem lehetett győznie: az előbbiben alvezéreinek árulása, az utóbbiban pedig a velenceiek jobb hadiszerei miatt. A velenceiek u. i.

1372—73-ban már puskaport és ágyút használtak, ami az ő seregében még hiányzott s ami ellenségének, ha a tüzfegyverek akkori kezdetleges állapota mellett nem is valóságos, de nagy erkölcsi fölényt biztosított.

Nagy Lajos korának hadtörténelmi szempontból három nevezetessége van: *idegen zsoldosok első ízbeni tömeges felvétele magyar szolgálatba, a török megjelenése az ország szomszédságában és a magyar sereg megismerkedése a puskaporral, illetőleg az ágyúval*.

Ki volt az a középkori zsoldos? Olyan ember, aki pénzért harcolt és amellé állt, aki többet fizetett. Egyáltalán nem riadt vissza attól, hogy ha ezzel anyagi előnyhöz juthatott, hazája, vagy akár testvére ellen is fegyvert ragadjon. A számtalan részre szakadt Itália a XIV. század elején a zsoldosok eldorádója lett. Alig volt európai nemzet, melynek fiait ne lehetett volna megtalálni az Italia földjén kalandorkodó zsoldosok között, de legnagyobb számban voltak a németek. Lombardiában Nagy Lajos idején tünt fel Urslingeni Verner herceg, „a nagy kompánia ura, Isten, a szomorúság és a könyörületesség ellensége“, amint mellvértjére vésett, ezüst betűs feliratban magát nevezte. Nagy Lajos nápolyi hadjárataiban Verner és a két Wolfhardt, Ulrik és Konrád igen nagy szerepet játszott.

A török 1352-ben megvetette lábát a Gallipoli-félszigeten. Murad szultán 1363-ban elfoglalta Drinápolyt és 1365-ben már a magyar fennhatóság alatt álló bolgár bánságot és a Havasföldet is kikezdte. Ez volt a két nagyhatalom: a török és a magyar első összeütközése. Murad 1371-ben a szerbeket a Marica mentén legyőzte és hűbéresévé tette országukat. 1375-ben pedig már arra kényszerítette a magyar szent korona bolgár és szerb hűbéreseit, hogy a török fennhatóságot elismerjék. Ettől kezdve ez a két kis Balkán állam hosszú időre ütköző pontja lett a két nagyhatalom viaskodásának. Fegyverfogható elemei rendszerint a pillanatnyilag erősebb félhez csatlakoztak, de a szerbek közül sokan hozzánk menekültek a török elől és ezek hazánk védelmében, valamint világhírű *huszárságunk* megteremtésében igen tiszteletreméltó szerepet játszottak. Nagy Lajos 1377-ben — elég későn — megindította „keresztes“ hadjáratát. Erről semmi közelebbit nem tudunk, csupán annyit, hogy az első összecsapás a török súlyos vereségével végződött és hogy a török ezután tíz évig békén hagyta a magyar király hűbérállamait.

Puskaporral, illetőleg ágyúval — mint már említettük — a Velencével 1372—73-ban vívott hadjáratban ismerkedett meg a magyar sereg. Erről a hadakozás terén új korszakot megindító tállalmányról, melyet angolok és németek egyaránt maguknak követelnek, csak annyit tudunk, hogy

már Krisztus születése táján használtak valami hozzá hasonló keveréket a kínaiak és a hinduk is és hogy ezt a robbanó anyagot az arabok hozták be Európába, még pedig minden bizonnyal a XIV. század elején. Petrarca 1366-ban, tehát hat évvel a velencei háború kitörése előtt, már azt írta, hogy a tüzi fegyverek, melyek nemrégiben még ritkaságszámba mentek, Itáliában már általánosan elterjedtek.

Nagy Lajos alatt a honvédelmi rendszer — mint már előbb is mondtuk — tovább fejlődött és megerősödött.

Villani Máté egykorú olasz krónikás, ki Nagy Lajos hadbavonuló seregét a nápolyi hadjáratok folyamán alaposan megismerte, a következőket mondja el róla: Magyarországon minden magyar főúr és község pontosan tudja, hogy mennyi katonát kell kiállítania. Ezért a mozgósítás a király felszólítására késedelem nélkül megtörténhetik. A katonáknak két, vagy ennél több lovuk van és fegyverzetük támadó- és védőfegyverzetből áll. Támadó fegyverük az íj és a nyíl, védelmükre a hosszú kard szolgál. *Vértet nem viselnek*, ehelyett azonban bőrzekét. Ezt jól bekenik és rá több ruhát öltenek, úgyhogy öltözetük pajzsként védi testüket. Sisakot legtöbbször nem viselnek, mert ez gátolná őket a nyilazásban. Lovukat rendszerint fűvel és szénával táplálják; szemes takarmányt csak a keleti vállalkozásokon visznek magukkal, ha pusztaságokon kelnek át. Ilyenkor a lovasok szabad ég alatt alszanak; vánkosuk a nyereg. Ló és lovas hozzá van szokva az idő viszontagságaihoz. Élelmezésükről azt mondja Villani, hogy nem bízzák magukat a véletlenre, hanem bizonyos konzerv-félét visznek magukkal s ha friss táplálék nem akad, azt fogyasztják. Igen sok szarvasmarhát hizlalnak; ezeket levágják, a húst nagy üstben megsütik, besózzák, kicsontozzák, kemencében megszáritják, majd finom porrá zúzzák és nagy kosarakban magukkal viszik. Ha azután friss élelem nem adódik, vízben megfőzik. A húspor a forró vízben megdagad és jóízű tápláló eledellé válik. A krónikás megjegyzi azonban, hogy Itáliában nem szorúlnak rá, hogy azt egyék, mert itt bőven van friss hús, bor és kenyér, ami mégis csak többet ér.

Igen fontos megállapítása Villaninak, hogy a magyar lovasok nem viseltek vértet. Ez u. i. azt bizonyítaná, — amit már mondtunk is — hogy a nyugati és a magyar lovas fegyverzete és haremódja közt különbség volt mindenkor, még a lovagi kor legfőbb virágzásának idején is. A sisakos, teljes vértetű nyugati lovas nem mozoghatott olyan fürgén, mint magyar fegyvertársa és ez a haremódok közötti különbséget már magában is meghatározná. De kérdés, hogy Villani, „magyarjai“ alatt szabad-e lovakat értenünk? Az An-

jouk azonkívül, hogy — kedvelt feltevésünk szerint — a lovakat sem akarták tökéletesen elnyugatiasítani, a kúnokat, ezt a letelepedése óta még rendezetlen, fegyelmetlen hadinépet érintetlenül meghagyták ősi haremódja alkalmazásában, csupán rendezték, kötelekbe és szabályok közé szorították.

A magyar hadviselésnek tehát ebben a korban is voltak jellegzetességei: lovasaink nem utánozták rabszolgai módon a nyugatiakat és *a könnyebb mozgást és a biztosabb nyilazást fontosabbnak tartották testük szorgos és gondos megóvásánál.*

A középkor hadművészete olyan terület, amelyet teljesen tisztázni talán soha nem sikerül. Rüstow, Jähn, Delpech, Köhler, Meynert, Oman és Delbrück, kik életük jó részét ennek a területnek felderítésére fordították és — különösen Delbrück — szorgos munkájukkal az egész hozzáértő világ elismerését kiérdemelték: igen fontos kérdésekben sarkalatos ellentétbe kerültek egymással. Delbrück hallani sem akar az „ék“, sem a „több“ (Köhler szerint rendszerint három) „arevonalas“ harcalkzatról. Utóbbiról azt állítja, hogy a középkorban tartalék alkalmazására egyáltalán nem gondoltak s a több arevonalas harcalkzat kiformalódását esetenként a véletlen szabta meg. Itt önkéntelenül azt kérdezi az ember: vajjon nem becsüli-e le Delbrück a középkori vezetők szellemi fokát? ... A leírásban reánkmaradt példák tanúsága szerint csakugyan voltak alkalmak, amikor az ellenfelek egy arevonalas, két, vagy három arevonalas harcalkzatban vívták meg csatájukat és így a harcalkzat kérdése valóban vita tárgyát képezheti, vannak viszont olyan példák is, melyeknél a *tudatos diplomáciai, stratégiai előkészítést és a taktikai lebonyolítását kétségbevonni egyáltalán nem lehet.*

De térjünk vissza Nagy Lajoshoz. A főfegyvernem az ő korában is változatlanul a nehéz lovasság volt, a könnyű lovasság azonban az ő hadjárataiban is fontos szerepet játszott. A gyalogság, melyet Nagy Lajos mindig túlnyomórészt idegenben fogadott zsoldjába, a hadigépeket kezelte, az erődítési munkát végezte és a szekereket őrizte. Legfontosabb szerepe a várívás volt, amire a lovas teljesen alkalmatlannak bizonyult. De volt gyalogság — íjászok és nyílpuskások — a csatarendben is, még pedig legelől; ezek az ellenség rohamozó lovasságában zavart kelteni, kárt tenni igyekeztek, majd visszavonultak a lovasság mögé. A lovasság közé beékelve ugyancsak találunk gyalogságot, mely akkor még igen kezdetleges fegyverzetével zárt tömegben állott és a lovasság rohamát megtörni iparkodott. Ezek a szerepek azonban — talán már mondanunk sem kellene — alárendeltek; *a harc hőse, a vitéz, aki a győzelmet egyéni ügyességével és bátorságával vívta ki: a lovas, illetőleg a lovas.*

A fegyvernemek közti összműködéséről ebben az időben még alig volt szó. A lovag, ha csak nem szállt le a lóról és nem harcolt maga is gyalogosan, gyorsabban mozogván, ha helyzete így követelte, teljesen sorsára bízta a bajban lévő gyalogost, aki viszont a lovagon legjobb akarattal is legfeljebb csak gyaloghare esetében segíthetett.

Nagy Lajos lovasságának öltözetéről nem sokat tudunk. Az 1358-ból származó képeskrónika alapján azonban annyit megállapíthatunk, hogy a magyar lovas nemzeti viseletét részben a hadjáratok alatt is megtartotta: a lovasok részint rövid dolmányt, részint hosszú kabátot, fejükön kalpagot vagy szőrmebélésű hegyes kucsmát viseltek. Egyenes kardjuk markolata sima vagy recézett volt. A képeskrónikában szereplő lovas testőrség teljes vértetűt, hegyes sisakot viselt; utóbbi a nyakát is védte. A testőr támadó fegyvere a lándzsa, védő fegyvere pedig a vörös pajzs volt.

A zsold kiszámítására van ugyan némi támpontunk, de ez csak igen-igen hozzávetőleges. Eszerint a tiszték havi 24–16, a legénységi személyek pedig ugyancsak havi 10–6 forint zsoldot kaptak volna. A költségeket a bandériumok urai, illetőleg a zászlósúrak viselték.

Zsoldos csapatoknál a kapitányokat a fővezér felszólítására a zsoldosok a tapasztaltabbak közül választották. A kapitányok viszont kinevezték az alantasabb tiszteket.

Mondottuk már, hogy Nagy Lajos hosszú uralkodásának ideje alatt több mint félszáz hadjáratban vett részt. A nagy király életének igen tekintélyes részét táborban töltötte és se szeri, se száma azoknak a várostromoknak, várfal megrohanásoknak, melyekben legelől járt vitézei élén. Vérbeli katona volt és a legelső lovas a lovagok között a lovagi kor és a lovagi szellem legfőbb virágzása idején.

Le kell mondanunk arról, hogy valamennyi hadjáratát felsoroljuk, vagy éppen részletesen elmondjuk, csupán a nagy király két nápolyi vállalkozása közül az elsőt írjuk le; azért éppen ezt, mert ez talán lovas teljesítmény és a kor haremódjának, hadi erkölceinek megismerése szempontjából a legérdekesebb.

Az első nápolyi hadjárat — 1347-48 — oka Nagy Lajos öccsének, Endrének felesége, Johanna nápolyi királynő felbujtására történt meggyilkoltatása volt. Nagy Lajos, miután diplomáciailag előkészítette a vállalkozást, előre küldött ügynökeivel híveket szerzett magának a Johanna uralmával elégedetlen nápolyi és más itáliai főurak között és tekintélyes számú zsoldost is fogadott.

1347 november 1-én útnak indította Gelétfia Miklós nádort az előhad élén s tíz nappal utóbb maga is elindult a több mint 1000 válogatott lo-

vagból álló főszereg élén. A király seregének útját az alábbi vázlat mutatja:



Nagy Lajos 1-ső nápolyi hadjárata 1347.

A király minden erőszakoskodást megtiltott. Az ételmezt mindenütt búsán megfizette. Utját mindenütt a hódolat megnyilatkozása kísérte. Zsoldosokat fogadott, úgy hogy az egykorú krónikás szerint Bolognába már 2000 főnyi sereg élén érkezett. Fortiban Ordelaffi 300 lovassal és 500 jól felfegyverzett gyalogossal csatlakozott a királyhoz.

Nagy Lajos december 24-én vonult be Aquilába, ahol nagy lelkesedéssel fogadták. Lallo Campanesco és de Fondi grófja, a király hívei ekkor már az ország nagy részét meghódították, illetőleg feldúlták. A király megérkezéne hírére a felkelő főurak és Nagy Lajos zsoldosai ellen eddig rendkívül hősiesen védekező Sulmona megnyitotta kapuját s ezzel a király útja szabad volt az ország fővárosa felé. Hét nap múlva a király folytatta is útját Castello Sanguinéba, Brizzonéba.

Sokat ártott a magyar ügynek, hogy a király idegen zsoldosai raboltak, fosztogattak s a sereg nyomába szegődő nápolyi rablók a félelemtől megbénult lakosságot szörnyen sanyargatták. Így a népnek nem sok oka volt rá, hogy a magyar király ügyéért lelkesedjék.

Eközben Tarantói Lajos, Johanna jövődöbelije, későbbi nápolyi király is felkészült a védelemre. Elhatározta, hogy ennek központjává Capuát és környékét teszi. Ez a terv — igazolásaként annak a hitünknek, hogy a középkorban is akadtak jó elgondolások — kitünő volt. Ha u. i. Taran-

tói Lajos győz, Nagy Lajos serege messze a tengeredtől, különben is hajóhad híján, bizonyosan megsemmisül.

A Volturno folyó Capuát félkörben körülfogta; Tarantói Lajos új medret ásatott és akként irányította a vizet, hogy a város teljesen körülfogja.

A király idejében értesült ellenfele tervéről és úgy döntött, hogy nagyobbára megbízhatatlan, jó pénzért bármire kapható, zsoldosokból álló seregével, nem bízza egyetlen csatára magát. Elhatározásánál bizonyosan igen fontos szerepet játszott az a meggyőződés is, hogy seregének feltétlenül megbízható, kitűnően fegyelmezett magva, a magyar lovag, minden másra alkalmasabb, mint várívásra. De ha minderre nem is gondolt, a Volturno Capuát széles és mély mederben folyta körül és átkelésre egyáltalán nem volt alkalmas.

Könnyen megérthetjük eszerint, hogy fősergével Capuát elkerülte, útját Beneventonak vette és (1348 január 11-én) a sekélyvízű Calorén kelt át. Hogy ezt a mozdulatát leplezze, Miklós fondi gróft magyarakból, németekből és lombard gyalogosokból álló hadával *tüntető támadásra* Capuához parancsolta.

A zsoldosok megint raboltak, fosztogattak és ezzel bizony a magyar ügynek mérhetetlen kárt okoztak. Benevento nem is nyitotta meg előbb kapuját, míg maga a király oda nem érkezett és a lakosságot a rend és fegyelem megtartásáról nem biztosította.

Beneventóban a környék urai hódoltak Nagy Lajos előtt, sőt az óvatos nápolyiak is küldöttséget indítottak elébe. Felajánlották a fővárost, hogy a király győzelme esetére biztosítsák jóindulatát.

Ezalatt az Ortikeltánál a folyón átkelő Fondi Miklós gróf *tüntető támadása* meglepő eredménnyel járt. Tarantói Lajos abban a hitben, hogy a magyar király áll vele szemben, teljes felkészültséggel várta a nagy összecsapást. Miklós gróf az átkelés után azonnal meg is kezdte a támadást. A magyarok nyíllal pusztították az ellenség lovait, a többiek pedig lándzsával rohantak a ló nélkül maradt ellenségre. A vajmi csekély harcértéket képviselő nápolyi sereg egyik része erre a maroknyi erő elől megfutott, a bárók pedig — meghallván, hogy a fősergessel a király Beneventóban áll és a hátukat fenyegeti — egyszerűen széjjelszaladtak. Johanna és Tarantói Lajos hajón Provencebe menekültek. Távozásuk hírére a capuai zsoldos sereg teljesen szétzüllött. Altavilla gróf, Capua védője erre kitűzte a vár fokára a magyar király zászlaját és átadta Fondi grófnak a város kulcsait.

Eközben Nápoly ünnepélyes fogadtatásra készült.

1348 elején Nagy Lajos seregének létszáma

12.000-nél több lehetett. A krónikások a király lovasainak számát 6000-re teszik és azt állítják, hogy a gyalogság még nagyobb számú volt. Azt hisszük, közel járunk az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy ennek kerekén negyedrésze volt magyar. Mikor a király január 16-án Beneventóból elindult és Maddalonin át fősergével 17-én Aversába érkezett, a krónikás csak 7000 embert látott kíséretében. Ennek oka az lehetett, hogy Fondi gróf seregén kívül még több biztosító csapat volt kint, illetőleg távol a főseregtől. Ezeket a király Miklós fondi gróffal együtt Aversába rendelte, hogy innen minél nagyobb sereggel vonulhasson be Nápolyba. Ez 1348 január 23-án, vagy 24-én történt meg.

De Nápolyban 1348 tavaszán teljes erővel kitört a dögvész és a király a főurak sürgető kérésére elhatározta, hogy visszatér Magyarországra. Kíséretével május végén Barlettában csakugyan hajóra is szállt.

Nápolyban helytartójául Wolfhardt Ulrikot, a német zsoldos kapitányt tette meg, reá bízta 1200 német zsoldosát, az erődöket dúsan ellátta élelemmel s ezeket is Ulrik gondjára bízta. Az olasz földön maradó magyarok legnagyobb része az apuliai várakba került.

Mint látjuk, ezt a vállalkozást gondos diplomáciai és anyagi előkészítésnek kellett megelőznie. Nagy Lajosnak nagy diplomáciai munkájába került, hogy a hosszú úton, a számos kis itáliai államon, serege nemcsak zavartalanul átvonulhasson, jó szálláshoz és élelemhez jusson, hanem még létszámában gyarapodhasék is. Természetes, hogy a rövidebb tengeri út, melyet második nápolyi hadjárata alkalmával már ki is használt, ezúttal is előnyösebb lett volna. A király szövetségre is akart lépni Genuával, hogy seregét a város hajóin szállíttathassa át az Adrián, de a város udvariasan kitért a király kérésének teljesítése elől. Ezért kellett Nagy Lajosnak a sokkal hosszabb szárazföldi utat választania s ez a kényeszerű választás tekintélyes lovas teljesítmény véghezvitele elé állította nehéz fegyverzetű seregét. De a magyar lovas, ki királya szakadatlan hadakozása közben világjáróvá lett, kifogástalanul végrehajtotta ezt a nagy menetet s utána diadalt diadalra aratott. Fegyelme példás volt; mint az egykorú krónikás mondja: „Ez utóbbiak (a zsoldosok) nyomát barát és az ellenség földjén egyaránt rablás, gyilkolás, nők megfertőzése, az elfogott ellenség kiméletlen megkínzása jelzi, míg a magyar a harcban bátor, a legyőzött ellenséggel szemben ember-séges.“

Meg kell említenünk még, hogy Nagy Lajosnak Capuánál végrehajtott haditerve kitűnő volt s korunk bármelyik hadvezérének is becsületére válnék.